

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Поліщук О.А.

кандидат педагогічних наук, доцент

Уманський національний університет садівництва

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є ключовим маркером оцінки демократії в будь-якій країні. Суттєві порушення конституційних прав громадян в Україні беруть свій початок ще від Революції гідності. Такі порушення відбувались і на тимчасово окупованих у 2014 році територіях, однак масового характеру порушення прав громадян набули з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року також декларує, що право на життя є невід'ємним правом людини і воно охороняється законом [4]. До основоположних прав можна віднести право людини на повагу до її честі та гідності, а право на життя є невід'ємним складником людської гідності [9].

Право на життя закріплене і національним законодавством України, зокрема статтею 27 Конституції України чітко визначено, що «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [14].

У період дії воєнного стану заборонено проведення виборів і референдумів, що обмежує доступ громадян до народовладдя. Мітинги та масові акції також під заборобою [11; 14]. Такі обмеження, як право на вільне пересування та право на приватне життя, безсумнівно, необхідні для проведення дій з оборони держави та виявлення потенційних небезпек. Однак обмеження виборчих прав є досить суперечливим. Безперечно, проводячи вибори під час війни, неможливо забезпечити повноцінну безпеку учасників виборчого процесу, а також участь усіх громадян у виборах, оскільки організувати вибори на тимчасово окупованих територіях неможливо. Доступ громадян, які служать у лавах Збройних Сил України, також обмежений. Крім того, значна частина населення перебуває за межами України, що створює додаткові труднощі в організації виборчого процесу. Водночас виникає колізія, адже навіть за умови повного невдоволення громадян владою, зокрема і щодо військової політики та шляхів розв'язання військово-політичної кризи, громадяни не мають інструментів впливу на владу. Отже, принцип народовладдя цілковито нехтується в умовах воєнного стану [10].

Механізму реального притягнення до відповідальності вищого

військового командування та московського політикуму поки що немає, є лише декларативні норми [1; 15]. Тож нашій державі необхідно посилити міжнародну співпрацю щодо механізмів притягнення до відповідальності за злочини, вчинені в Україні, зокрема добиватися створення міжнародного трибуналу.

На сьогодні Україна створила розгалужену систему захисту прав громадян навіть в умовах війни, до якої залучені як правоохоронні органи, так і органи державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до своїх повноважень, зазначені органи вживають заходів щодо збереження життя людей, наскільки це можливо в сучасних реаліях. Більше того, в умовах повномасштабного вторгнення Україна змогла зберегти повноцінну роботу судової системи, тим самим забезпечивши право громадян, закріплене у ст. 55 Конституції України. Водночас завдання судової системи – неухильно дотримуватись процесуальних норм та всебічно сприяти захисту прав людей, від чого залежить авторитет судової гілки влади [16].

Згідно з даними Урядового порталу, держава продовжує активну роботу щодо збору доказів військових злочинів та нелюдського поводження щодо цивільного населення. З цією метою була створена міжурядова вебплатформа «Права людини» (<https://humanrights.gov.ua>), засобами якої збирається, акумулюється та узагальнюється інформація про порушення прав людини країною-агресором. Громадянам, яким стало відомо про порушення основоположних прав, необхідно заповнити відповідну електронну форму, описавши факти та долучивши фото чи відеозаписи, копії документів, інформацію про жертв та свідків, при цьому інформатори та свідки перебуватимуть під надійним захистом. Надана інформація збирається, опрацьовується та перевіряється кваліфікованими юристами, і далі така доказова база буде використана в судових справах України проти рф [17].

Однак реальна реалізація такого права є проблематичною. Адже зверненню до ЄСПЛ передують звернення до національних судів та інших правозахисних інституцій, і лише в разі їх невідомості передбачений механізм звернення до ЄСПЛ. Не кожний громадянин, який постраждав та потребує відновлення свого права, готовий пройти такі кола бюрократії [1].

Беручи до уваги міжнародні нормативно-правові акти та акти національного законодавства, можна, безперечно, дійти висновку, що захист основоположних прав людини та громадянина, покладений в основу існування будь-якої правової держави. Водночас права людей в умовах збройної агресії є досить відносними та не можуть бути реалізовані повністю. У ході дослідження ми з'ясували, що з метою забезпечення виконання основних функцій держави в період воєнного часу окремі права громадян можуть обмежуватися. Однак основоположні права, зокрема невід'ємне право на життя, право на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність залишаються незмінними та непорушними. Проте всебічний захист зазначених основоположних прав неможливий в умовах війни – порушується передусім право людей на життя, особливо на територіях, наближених до зони бойових дій. На окупованих територіях посягання на честь і гідність

громадян мають систематичний характер.

Список використаних джерел

1. Толкачова І. А., Матвєєв С. В. Проблеми забезпечення основних прав людини в умовах війни. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 191–194. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23735> (дата звернення: 11.09.2023).
2. Бальжик І. А. Захист прав людини під час сучасної війни. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 54–57. URL: <http://surl.li/lzmlp> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Швець Я. І., Соколова І. О. Порушення прав дітей під час війни російською федерацією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 71. С. 99–103. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.15> (дата звернення: 10.09.2023).
4. Ковальчук Ю. І., Білоус О. А., Захист права на життя під час війни. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародні виміри* : матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 09 груд. 2022 р.). Вінниця, 2023. С. 169–172. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/20230118_142815.pdf#page=169 (дата звернення: 11.10.2023).
5. Мацейко А. Захист прав людини в умовах війни. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* : збірник тез доповідей учасників VIII Всеукр. круглого столу (м. Львів, 08 груд. 2022 р.). Львів, 2022. С. 112–116. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5091/1/08_12_2022.pdf#page=112 (дата звернення: 11.09.2023).
6. Катеринчук І. П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Південноукраїнський правничий часопис.* 2022. № 4 (Ч. 2). С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.1> (дата звернення: 12.09.2023).
- Могілевська Л. Проблеми забезпечення прав дитини під час війни. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 433–434. URL: <http://surl.li/mbykw> (дата звернення: 11.09.2023).
7. Гуцол В. В., Романенко Є. О., Малахов Р. В. Воєнні злочини та злочини проти людяності. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали ХХХІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Італія, м. Рим, 07 квіт. 2023 р.). Рим, 2023. С. 352–360. <http://surl.li/mbyit> (дата звернення: 11.09.2023).

- 13.09.2023).
8. Шаптала Н. К. Право на повагу гідності та його забезпечення під час воєнного стану. *Міжнародне право XXI століття: сучасність та майбутнє* : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 25 трав. 2022 р.). Ірпінь, 2022. С. 263–267. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/zbirnyk-na-20.06.22.pdf#page=263> (дата звернення: 11.09.2023).
 9. Новак Д. Є., Моряк-Протопопова Х. М. Спроба деструктивного аналізу проведення виборів у час війни (український досвід). *Молодий вчений*. 2023. № 1 (113). С. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-26> (дата звернення: 11.09.2023).
 10. Войцехівська К. В. Право на життя та обмеження прав в умовах війни. *VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму (м. Київ, 18 трав. 2023 р.). Київ, 2023. С. 51–53. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59518> (дата звернення: 10.09.2023).
 11. Лисюк А. М., Грабовська Г. М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 80–84. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.13> (дата звернення: 10.09.2023).
 12. Лукіянова М. Д., Дорош В. С. Проблеми захисту прав дитини в умовах війни. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри* : зб. матеріалів ПВсеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2023. С. 308–312. URL: https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/10267/1/Zabezpechennja%20prav%20ludini_2023.pdf#page=308 (дата звернення: 11.09.2023).
 13. Конституція України : станом на 01 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2023).
 14. Н. В. Пильгун, Н. В. Плис. Права людини як фундаментальна цінність в українському суспільстві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. Т. 4. № 65. С. 65–70. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.65.17041> (дата звернення: 11.09.2023).
 15. Резворович К.Р. Правова природа судової помилки у цивільному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 99–102. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-6-99-102> (дата звернення: 13.09.2023).
 16. Створено єдиний національний портал для збору фактів порушення прав людини російською федерацією. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/stvoreno-yedinij-nacionalnij-portal-dlya-zboru-faktiv-porushennya-prav-lyudini-rosijskoju-federacijueyu> (дата звернення: 12.09.2023).
 17. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 10.9.2023).